

ה' של ספינה אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אהב ציון

והביאור בזה הוא דהכלל תורה לא בשמים היא (וכן מה שאמרו במסכת שבת דף קד. דאין נביא רשאי לחדש דבר מעצמו), הוא משום, שזה יסוד ושורש לכל התורה כולה, דאי לאו הכי בטלה לה התורה שכל מצווה והלכה עלולה להשתנות, על ידי שיבוא ויאמר כך אמר לי אליהו הנביא, כך קיבלתי בחלום וכיוצא בזה ויהיה בזה פתח לבלבול ולעקירת התורה, ועל כן תורה לא בשמים היא ולא מקבלין שום דין חדש ורק מה שחידשו חכמי ישראל מכוח התורה שיש בידינו. ולכן אף כשאמר אליהו זכור לטוב כי חכם פלוני אמר דין זה וכעת אי אפשר לברר הדבר הרי זה בכלל תורה לא בשמים היא ואין לקבל הדברים, ומשום הכי כתב מרן בכסף משנה דאף בנודע לחכמי הש"ס בדין ספק בהרת מה שאמר רבה לפני מיתתו על אליהו זכור לטוב וכדומה, הרי זה בכלל לא בשמים היא. מה שאין כן בסוגיין, דהרי היה יכול לברר אי רב חסדא באמת אמר את הני שב שמעתא, ואם כן שפיר יכולים גם להסתמך על עדותו של אליהו.

"בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה"

איך הוריד משה את הלוחות ביום הכיפורים

בשול"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (חלק אורח חיים סימן צ"ב), הביא להקשות, דלכאורה יש לפשוט שאין תחומין למעלה מעשרה מכך שירד משה רבינו מן השמים עם הלוחות שניות ביום הכיפורים, וכמו שפירש רש"י בפרשת יתרו (וכך ביארו גם התוספות בבא קמא פב.), ואם כן מוכח שאין תחומין למעלה מעשרה. ותירץ, דמדאורייתא בוודאי שאין תחומין למעלה מעשרה, ולא מבעיא לן אלא אי מדרבנן יש תחומין למעלה מעשרה, ובזמן משה אכתי לא אסרו חז"ל. ורק מביאת אליהו מוכח שפיר, שהוא בוודאי מקיים כל מצות חכמים, דאסמכוה אקרא דלא תסור.

ומרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע במאור ישראל כאן תמה על דבריו, שהרי כתב הרב המגיד (הלכות שבת כז, ג) בשם הרמב"ם בתשובה (והיא בדפוס ירושלים תרצ"ד סימן ס"ז), שמכיוון שספק הוא אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו, הלכך בתוך י"ב מיל דתחומין דרבנן הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא, ומי"ב מיל והלאה הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא. וכן כתב מרן הכסף משנה שם. נמצא שבאמת הוא ספק של

תלמיד חכם דין סמוך למיתתו, הרי זה בכלל תורה לא בשמים היא.

והחתם סופר השיב על דבריו, דאין הדבר כן, "והוא דבר חדש ותמיה בלי טעם וסברא, וכאשר נבאר לקמן אם ירצה ה' הטעם דלא בשמים היא ושאין הנביא רשאי לחדש. אבל לא ידעתי מי הכניסו לכך, דהרי שם בבא מציעא, מבואר דרבה בר נחמני מת לבדו בשדה ושום אדם לא היה אצלו ולא שמע ממנו אומרו טהור טהור, ולא עוד אלא אפילו הבת קול שיצאה ואמרה אשריך רבה שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה, אותו בת קול לא נשמע בין החיים שהרי לא ידעו שמת עד שנפל פתקא משמים שמת רבה בר נחמני. ועוד, אפילו נשמע הבת קול בין החיים מכל מקום לא הודיע בת קול שנחלקו במתיבתא דרקייע ועל מה אמר טהור אם על בהרת או על דין טהרה אחרת, ועל כן כל המעשה הזה דש"ס שם נודע לחכמי ישראל בחלום או אפילו על ידי אליהו שסיפר לאחד מהם או להרבה מהם, ואם כן על כל פנים אנחנו לא שמענו מפי רבה שאמר טהור על בהרת, רק שנאמין לרוח הקודש וחלום צודק או אליהו, והיינו לא בשמים היא".

והוסיף החתם סופר להקשות, דעל כל פנים לכאורה יליפנן מדברי הכסף משנה, דכל שאליהו הנביא ז"ל בא ואומר לנו בשם חכם אחד שאמר שכך ההלכה, אין הדברים להלכה מטעם לא בשמים היא. ואם כן יקשה מסוגיין דמשמע בגמרא דאי אליהו אמר לרבה בפומבדיתא מה שאמר רב חסדא בשבת בבוקר בסורא היה רבה מקבל הדברים, היינו שהיה מקבל שאכן כך אמר רב חסדא, ולא אמרינן לגבי זה תורה לא בשמים היא.

ותירץ החתם סופר בפשטות, דכל שאליהו אמר דחכם זה כך פסק לדינא, והרי יכולים לברר הדבר, כגון במעשה דילן כאן בסוגיא, אז שפיר יכולים לקבל דבריו ולא אמרינן בזה תורה לא בשמים היא. אבל כל שאליהו הנביא ז"ל אמר בשם חכם דין שאי אפשר לברר הדבר, כגון שנפטר החכם כבמעשה דרבה בר נחמני, אז אמרינן תורה לא בשמים היא ולא מקבלין דבריו.

מג.

"הני שב שמעתא דאתאמרן בצפרא דשבתא קמיה דרב חסדא בסורא, בהדי פניא דשבתא קמיה דרבא בפומבדיתא, מאן אמריננהו לאו אליהו אמריננהו"

חכם שאמר הלכה סמוך לפטירתו, האם זה בכלל "לא בשמים"

כתב הגאון מהר"ץ חיות לגאון בעל חתם סופר (נדפס בתשובותיו אורח חיים סימן ר"ח), שחידש דכל דין שאמר תלמיד חכם סמוך לסילוקו מן העולם הרי זה בכלל "לא בשמים היא". וראייתו היא מהא דאייתא במסכת בבא מציעא (פו.), דאיפלגי במתיבתא דרקייעא בדין ספק בהרת קודמת לשיער טמא, דקודשא בריך הוא אמר טהור וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרי טמא, ואמרי מאן נוכח רבה בר נחמני דאמר אני יחיד בנגעים וכו', כי הוה ניחא נפשיה אמר טהור טהור, יצאת בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהרה (וכיון דנח נפשיה במדבר נשיב זיקא ואויש ביני קני). נפל פתקא מרקייעא בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בשיבה של מעלה.

ואף על פי כן הרמב"ם (הלכות טומאת צרעת ב, ט) פסק בספק בהרת קודמת לשיער דטמא. וכתב מרן בכסף משנה שם דטעמו דכיון שבמשנה בנגעים (ד, יא), נחלקו בזה תנא קמא ורבי יהושע, ותנא קמא מטמא, לכן פסק הרמב"ם כתנא קמא, והוסיף שם בזו הלשון: "ואף על גב דבפרק הפועלים אמרינן דקודשא בריך הוא אמר טהור, לא בשמים היא, ואף על גב דאמרינן מאן נוכח רבה בר נחמני ואיהו אמר טהור ויצאה נשמתו בטהרה, יש לומר דכיוון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר הכי, הוי בכלל לא בשמים היא, ואינו כדאי להוציא מכלל שבידינו דהלכה כתנא קמא". הרי חזינו מדברי הכסף משנה בפירוש דכל שאמר

"מחיצה של בני אדם" (מג:)

ישיבה בעת ההקפות בשמחת תורה

מֵרֵיבֵינוּ עוֹבְדֵי יוֹסֵף ז"ע בִּסְפֵרוֹ חֲזוֹן עוֹבְדֵי סוּכוֹת (עֲמוּד תִּס"ו), דָּן בְּשֵׁאלָה אֵם מוֹתֵר לִשְׁבֹּת בְּשַׁעַת הַהֶקְפוֹת בְּשִׁמְחַת תּוֹרָה, וְכֹתֵב: "הִנֵּה בְּמִסְכַּת קִידוּשֵׁי (לג:) דְּנוֹ אִם יֵשׁ חֵיבוֹב לְעֲמוּד מִפְּנֵי סֵפֶר תּוֹרָה, וְהַשִּׁיבּוֹ, קֵל וְחוֹמֵר, מִפְּנֵי לומדי תורה עומדים, שְׁנֵאמֵר מִפְּנֵי שִׁיבָה תְּקוּם וְהַדְרַת פְּנֵי זָקֵן, זָקֵן זֶה שֶׁקֵּנָה חִכְמָה, מִפְּנֵי תּוֹרָה עֲצֻמָּה לֹא כֹל שֶׁכֵּן. וְכֵן פִּסְקוֹ הֶרְמֵב"ם (הַלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה י ט), וְהַשְּׁלַחֵן עֵרוּךְ יוֹרֵה דֵּעָה (רַפּ"ב א-ב), שְׁחִיבֵי אָדָם לְנִהוּג כְּבוֹד גָּדוֹל בִּסְפֵר תּוֹרָה, וְלִיַּחַד לוֹ מְקוֹם נִכְבָּד וְכֹל הַרְוָאָה סֵפֶר תּוֹרָה כִּשְׁהוּא מֵהַלֵּךְ עַל יְדֵי אָדָם הַנוֹשֵׂא, חִיבֵי לְעֲמוּד מִפְּנֵי, וְיֵהוּ הַכֹּל עוֹמְדִים לְפָנָיו עַד שִׁיעֲמוּד זֶה שֶׁמֵּהַלֵּךְ בּוֹ כְּשִׁיגִיעֵנוּ לְמִקְוָמוֹ, אוֹ עַד שִׁתְּכַסֶּה מֵעֵינֵיהֶם, וְאַחֵר כִּי יֵהוּ מוֹתְרִים לִישֵׁב.

"אֲמַנְם הַגְרֵשׁ"ז אוֹיֵבֶךָ בִּסְפֵר הַלִּיכוֹת שְׁלֵמָה (מוֹעֲדִים עֲמוּד רַמ"ג) הַלִּיץ עַל הַיּוֹשְׁבִים, וְתוֹרֵף דְּבָרָיו, שֶׁרְבִים נוֹהֲגִים לִישֵׁב בְּזִמְנֵן הַרִיקוּדִים בְּהֶקְפוֹת שִׁמְחַת תּוֹרָה, אֵף עַל פִּי שֶׁסְּפָרֵי הַתּוֹרָה אֵינֶם בְּמִקְוָמָם, וְיֵשׁ לְלַמֵּד זְכוֹת עַל כֵּךְ, שֶׁכֹּל הַשְּׁטַח שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁמִּרְקָדִים בּוֹ חֲשִׁיבֵי מְקוֹמָם שֶׁל סְפָרֵי הַתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שַׁעָה, וְגַם הָאֲנָשִׁים הַסּוֹבְבִים אֶת סְפָרֵי הַתּוֹרָה וְרוֹקְדִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת חֲשִׁיבֵי כְּמַחֲצִיזָה בֵּין הַיּוֹשְׁבִים לְסֵפֶר תּוֹרָה. עַד כֹּאן."

וּפְסָק מֵרֵיבֵינוּ ז"ע: "וְלֹעֲנִיין הַלֵּכָה נִרְאָה שְׁחוּלִים וְזֻקְנִים אוֹ הַסּוֹבְלִים מֵחֹלְשֵׁת רַגְלֵיהֶם, יִכּוּלִים לְסַמּוֹךְ עַל דְּבָרֵי הַמְּקִילִים, שִׁיעֲמָדוּ רַק בְּעַת הַהֶקְפוֹת, וּבֵין הַקֶּפָּה לְהַקֶּפָּה רְשָׁאִים לִישֵׁב. אֲבָל הַבְּרִיאִים יִישָׂרוּ עוֹמְדִים עַל עוֹמְדָם עַד שִׁיחֲזִירוּ אֶת סְפָרֵי הַתּוֹרָה הַלֵּיכָל. וּמִכֹּל מְקוֹם בְּעַת שִׁמְחֻזְרִים אֶת סְפָרֵי הַתּוֹרָה לְאֵרוֹן הַקּוֹדֵשׁ, יֵשׁ לְעֲמוּד מִפְּנֵי סְפָרֵי הַתּוֹרָה עַד שִׁיחֲזִירוּ לְמִקְוָמָם."

תורה, והדרא קושיא לדוכתא דנפשוט ממשא. ולכאורה לפי מה שכתב הרמב"ם בתשובה שבנהרות לא שייך דין תחומין מהתורה כלל, דלא דמי לדגלי מדבר, ולא ייתכן שהמעביר שם פטור משום דהוי כרמלית, והמהלך שם חייב, ואם כן לרפרם (ביומא סו:): שאין איסור הוצאה נוהג ביום הכיפורים, הכי נמי אין דין תחומין ביום הכיפורים.

ומוסיף מרן, דמכל מקום, אכתי תקשי לדידן דקיימא לן דלא כרפרם, ויש דין הוצאה בכיפור כדין שבת (כריתות יד.), ואם כן כשמשא הוריד את הלוחות היה יותר מ"ב מילין ונפשוט ממשא דאין תחומין למעלה מעשרה. ומזה מוכיח מרן כתירוץ השני שהביא מהר"א אסאד, שאין ראייה ממשא מכיוון שעל פי הדיבור עשה, שהרי הוריד עמו גם הלוחות, ולא חשש לאיסור הוצאה. ועוד מתרץ מרן רבינו דבלאו הכי יש ליישב על פי מה שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בספר מעשה נסים (סימן י"ג) דתחומין ד"ב מיל אסורים מהתורה בשבת דוקא, דכתיב "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", ולא ביום הכיפורים ולא ביום טוב.

"הריני נוזר ביום שכן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים ואסור לשתות יין כל ימות החול"

אימתו הוא זמן הגאולה

הטורי אבן (בראש השנה יא:): תמה דאמאי אסור לשתות בכל השנה, והרי בגמרא שם איתא המחלוקת שלרבי אליעזר בתשרי עתידין להיגאל ולרבי יהושע בניסן עתידין להיגאל, ונמצא דבכל יתר חודשי השנה אין צריך לחוש שיבוא בן דוד.

ותירץ הטורי אבן דיש שני קיצין, וכדאיתא בסנהדרין (צח.), "כתיב בעתה וכתוב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה", והמחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע היא בקץ של בעתה, אבל בקץ של אחישנה אין זמן קבוע, וכמו שאמר אליהו לרבי יהושע בן לוי, "היום אם בקולו תשמעו".

ובערוך לנו בסוגיה בראש השנה כתב: "ולעניינת דעתי יש ליישב, דגאולה וביאת המשיח תרי מילי נינהו דכן מוכח במגילה (י"ז) מסדר ברכות שמונה עשרה, דאמרין שם וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין וכו', והיכן מתרומם קרנם בירושלים וכיון שנבנית ירושלים בא דוד וכו' ע"ש. הרי שקיבוץ גליות קודם לביאת דוד. אכן לפי זה כל שכן שיקשה למה יאסר הנזיר

(חלק ג' סימן קכ"ט ס"ק ג') הביא מהתוספות (ד"ה אי) דיש לומר דהשאלה באורים ותומים הייתה בחול.

הגאון המהרש"ם תירץ (הובא בהר צבי, בטל הרים מלאכת כותב סימן ד', ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן ל'), דכיון דהיה עיר הסמוכה לספר ומותר לחלל השבת, לכן היה גם כן מותר לשאול באורים ותומים כדי לצאת ולהילחם עמם [ובציץ אליעזר מקשה על תירוץ זה, דהרי איתא בילקוט שמעוני דכשדוד ברח לבית אחימלך גם כן היה בשבת וגם שם איתא דשאל באורים ותומים והרי שם לא היה מותר לחלל השבת].

בשו"ת שערי דעה (חלק א' סימן קצ"ד) תירץ דכיון דכתיבה זו נעשית על ידי האורים ותומים הרי זה בגדר חכמה יתירה, ודמי להא דאיתא במסכת שבת (עד:): דטווה על גבי בהמה בשבת פטור דאין דרך טווייה בכך, ואף על פי שכתוב דהנשים טוו, התם הווה חכמה יתירה, והכי נמי יש לומר כאן דאין דרך כתיבה בכך, דנעשה על ידי חכמה יתירה, ואין זה הכתיבה האסורה מהתורה. וראה למרן רבינו ז"ע בשו"ת יביע אומר (חלק א' אורח חיים סימן י"ט ס"ק ח') וחלק ד' יורה דעה סימן כ' ס"ק ז'), מה שכתב לתרץ בזה.

אם עדיין לא נתקבצו גליות. ובלאו הכי קשה כיון דאמרין (שם) בשביעית עתידין ליגאל במוצאי שביעית בן דוד בא, אם כן לא יאסר ביין רק במוצאי שביעית. אמנם בזה פרשת שמות נראה להיפך שיתגלה משיח עוד בטרם נגאלו ישראל. ומזה נראה שאין מבורר לנו מה ענין הגאולה שעליה פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע מתי תהיה והוא הקץ שעליו נאמר הלא הוא כמוס עמדי".

מה.

"וישאל דוד בה"

האם מותר לשאול באורים ותומים בשבת

בספר מעשה רוקח על התורה (פרשת מטות) כתב בשם הנחלת בנימין (מצוה ק"א) דבשבת היה אסור לשאול באורים ותומים, כיון שהיו האותיות בולטות או מצטרפות כדאיתא ביומא (עג:), ואם כן הוי ככותב.

והקשו במפרשים על דבריו מהמבואר בגמרא כאן, דוד שאל באורים ותומים בשבת, וכמפורש ברש"י. והגאון מטשעבין בשו"ת דובב מישרים